

Проф. др Драган КОПРИВИЦА
(Југославија)

МИЛОСАВ БАБОВИЋ: ДОСТОЈЕВСКИ И ЛЕОНОВ

Свијет књижевних критичара чини посебну, можда ону активнију, али свакако егзактнију књижевну публику, код које, као и код најшире, читалачке, у приступу умјетности постоје одређене неписане законитости.

Док читаоци углавном читају и воле писце разних нивоа, сензибилитета и политика, а за мањи број, или једног, се одређују понајвише срцем, књижевни критичар, скоро по правилу, међу писцима, сходно своме читалачком сензибилитету али и својој креативној ширини и могућностима, одабире и ставља у центар својих научних интересовања *дјело - једног писца*. Оно је истовремено аргумент више самих критичких аспирација и афинитета одређеног критичара, по чему потом он најчешће и бива препознатљив у ширим научним круговима и културној јавности уопште.

На најбољи начин оправдавајући овакве премисе, име угледног књижевног критичара, историографа и преводиоца, академика др Милосава Бабовића, првенствено и вишеслојно, већ дуги низ година, нераскидиво је повезано са стваралаштвом *Фјодора Михаиловича Достојевског*.

Иако су, свакако, свеукупна интересовања Милосава Бабовића за дјело Достојевског била и вишеструка и истовремена, у нашој књижевној критици он се огласио својом обимном студијом *"Достојевски код Срба"*, дјелом књижевно-научног карактера, које својим опсегом и дометима, када је у питању примање и историја дјеловања личности и поетике овог великог писца, представља драгоцјен и незаобилазан научни документ, писану задужбину, оно што се с правом назива заоставштина за будућност, у нашој земљи и шире.

У осам поглавља Бабовић је успио да на аутентичан начин сагледа рецепцију стваралаштва Достојевског, и то од најранијих помена,

преко прилога о пишчевом животу и личности, наших схватања филозофије великог писца, његовог реализма, стваралачког поступка и стила, видова уплива на нашу мисао...

Такође је освијетљено питање утицаја Достојевског на нашу књижевност, дат опсежан преглед превођења дјела његових код нас, као и драматизација романа Достојевског и њиховог извођења на нашим сценама.

На основу властитих истраживања Бабовић помјера границу првих помена о Достојевском за 40 година унатраг, од 1888. на 1847, негирајући дотадашње тврдње да је овај писац за живота био непознат у нашој култури. Истовремено, објективно указује да популарност Достојевског у то вријеме није код нас била чак ни приближно на адекватном нивоу, те је био занемариван и у књижевним прегледима, док су, истовремено, не само, на примјер, Тургеев, већ и писци невеликог значаја били несразмјерно више популарисани код наше читалачке публике. По питању презентовања самог лика великог руског писца нашој јавности сазнајемо низ појединости (почев од оне да је Достојевски код нас представљен значајније тек преко некролога): први факти везани су за појаву *"Биједних људи"* и реакцију Бјелинскога, за инсценирано извршење смртне казне над писцем, поводом учешћа у кружоку Петрашевског, а наши читаоци су били упознати и са историјом његове робије у Сибиру.

Само прихватање Достојевског као ствараоца имало је своје специфичне црте: "Код нас се - уочава М. Бабовић - више писало о филозофској, религиозној и етичкој мисли Достојевског него о Достојевском писцу. Узрока за то било је више. Два су битна. Прво, тако је било и у осталом свету, а наше интересовање за Достојевског и тумачење његовог дела несумњиво је одјек европских схватања. (...) Друго, већина наших критичара прве половине XX века изграђивала је своја схватања уметности по узору на (...) Крочеа, који је уметничко дело свео на израз. (...) По овом критеријуму књижевно дело Достојевског се, природно, није могло убрајати у високе уметничке домете. Али његова се величина осећала и наметала упркос поменутиим мерилима. Зато је критика њу и тражила и налазила изван уметничке вредности дела".

Бабовић истовремено истиче с правом и гледиште да се у критици формирао и суд да је дјело Достојевског и ван домаћаја критичке анализе, у свој својој комплексној и вишеслојној равни.

У таквом подударном свјетлу несводљивости под уобичајене, за већину важеће каноне, тумачено је и питање аутентичног реализма Достојевског, при чему Бабовић уочава да по једном дијелу критике "јунаци Достојевског нису типске, реалне слике већ само носиоци идеја", и притом закључује да "иако Достојевски у свом стваралаштву полази од идеја, он ипак остаје реалиста, јер његове идеје никад нису апстрактне, већ напротив, увек израстају из живота, из проблема живог

човека". У наставку Бабовићевих сучељавања ставова критике може се извести и општији закључак да проседе писца као генијалног психолога није могао сметати његовом реализму.

Бабовић такође истиче и ставове критике по којима је *Достојевски првенствено писац па онда мислилац и проповједник*. Треће схватање дјела Достојевског, пак, представљало би сагледавање слике једне епохе руског живота у временском и друштвеном оквиру.

У даљем тексту посебно је за ову прилику значајно издвојити и ставове критике о односу Достојевски - Ниче, као мислилаца дијаметрално супротних концепција бића човјека, као *свечовјека* и *натчовјека*. Бабовић истиче да су први ово питање постављали код нас српски теолошки кругови: "Требало се, дакле, бранити од Ничеа, и црква се бранила ауторитетом и мишљу Достојевског. Црква је преко својих експоната стварала од Достојевског савезника и православног апологета". Такође је значајно Бабовићево анализовање питања из јеванђељске етике, као и питање коришћења идејно-политичких погледа овог писца у идеолошкој и страначкој борби управо у Србији.

Питање утицаја Достојевског, уз сву одмјереност и истицање сложености проблема, Бабовић доказује аргументовано, указујући на бројне додирне тачке са дјелом *Светолика Ранковића, Боре Станковића, Исидоре Секулић, Милице Јанковић, Бранимира Ћосића, Велка Петровића, посебно Момчила Настасијевића*, као и неких мање значајних писаца. Општији закључак М. Бабовића у вези с овим питањем гласи: "Прво, тај утицај и по обиму и по дубини није раван слави коју је аутор (...) уживао у нашој јавности. Друго, утицај је већи у домену мисли него у области тематике и уметничког поступка". Критичар надаље истиче да је, нпр. Бора Станковић, усвојивши неке концепције Достојевског, боље сагледао душе наших јунака, док су други писци, пак, усвајали поједине концепције руског генија и остајали му вјечити дужници.

Поводом превођења дјела Достојевског код Срба М. Бабовић уочава да је овај писац од свих руских класика који су почели литерарну дјелатност четрдесетих година најкасније превођен, чему је допринијела и његова грађанска судбина, тј. прогонство и робија у Сибиру, што се и рефлектовало на објављивање његових дјела изван Русије. Први превод се, тако, појавио у листу "Српска независност" управо 1881. године, дакле у години смрти великог писца. Разлоге што дјело Достојевског није више и раније афирмисано Бабовић с правом види и у оријентацији Србије према Западу и окретању њене интелигенције ка Паризу, Бечу и Минхену, те је, како уочава, било разумљиво да Достојевски, као протагонист славенофилске мисли, не ужива симпатије као "европејац" Тургеев, на примјер.

Анализујући широк опсег рецепције стваралаштва Достојевског, Бабовић је посебно поглавље студије посветио драматизовању ње-

гових романа и извођењу на српским сценама, правилно указујући на изузетну погодност дјела Достојевског за драматизовање, због свеприсутне богате драмске потке и тензије. Из овог поглавља тако можемо сазнати да смо драматизације дјела Достојевског добили прво преко француских и њемачких драматизација, а такође и преко Художественика. Тако су у току четири деценије до II свјетског рата изведени *"Злочин и казна"*, *"Браћа Карамазови"*, *"Идиот"*, *"Село Степанчиково"*, *"Домаћица"* и *"Ујкин сан"*.

"Мало се за ког европског романсијера - пише Бабовић тим поводом - може рећи да је толики број његових дела био на позоришном репертоару. Чак се и Лав Толстој не може упоредити, јер су једино два његова романа, *Васкрсење* и *Ана Карењина*, сценски приказани на нашој позорници".

"Научна књига" објавила је 1971. год. књигу Милосава Бабовића "Руска књижевност XIX века - реализам I", намијењену као универзитетски уџбеник, мада је она то само - између осталог, а ријеч је о драгоцјеној студији о наведеној епоси, кроз преглед друштвене мисли 40-90-тих година XIX в., књижевних часописа епохе реализма. Њен главни дио представља научну анализу стваралаштва *Њејрасова*, *Тјучева*, *Гончарова*, *Тургејева* и, посебно, *Достојевског*. Бабовић на импресиван и убједљив начин проводи читаоца кроз скривене токове поезике великог писца. Уз богат фактографски материјал осликани су почеци стваралаштва аутора *"Биједних људи"*, потом *"Двојника"*, уз сагласности и сукобе са представницима натуралне школе, у зависности од потенцијалне ангажоване нити дјела. Потом, кроз слику кашњења Достојевског у литератури након изласка из Мртвог дома, у времену кад се, уз већ афирмисане - *Тургејева*, *Гончарова* и *Островског*, јавља у приповиједи *Толстој*, у критици *Чернишевски* и *Доброљубов*, Бабовић осликава појаву *"Записа из мртвог дома"*, који нијесу - "само фреске тамнице, већ уметникова визија једне Русије". Импресивни су Бабовићеви закључци о питањима злочина, казне, слободе људске, о структури романа, психолошком плану дјела.

Свакако да посебно мјесто у наведеној студији о Достојевском, поред критичких сагледавања *"Понижених и увређених"*, *"Идиота"*, *"Злих духова"* заузима анализа *"Злочина и казне"* и *"Браће Карамазових"*.

"Оно што је *Хамлет* у Шекспировом и *Фауст* у Гетеовом опусу - пише Милосав Бабовић у наведеној студији - то су у стваралаштву Достојевског *Браћа Карамазови*. У овом роману се стичу сва проклета питања која су мучила Достојевског и све теме о којима је писао".

Проучавању овог дјела Бабовић је приступио у широком опсегу, вишеслојно проучавајући однос дјела према цркви, суду, породици, посебну пажњу посвећујући поглављима *"Буна"* и *"Легенда о великом инквизитору"*, која чине филозофско-етичко тежиште романа. (...) *"Буна* је обрачун споља са теолошком концепцијом света. *Легенда*

је обрачун изнутра" - закључује Бабовић, наглашавајући да је "Достојевски у *Браћи Карамазовима* коначно изразио своју концепцију човека", чија је теоретска основа изложена у *Легенди* у односу према питањима хљеба, слободе, морала, историје и власти.

Година 1975. значајна је у нашем културном животу посебно и стога што су у издању београдског "Рада" објављена Одабрана дјела Достојевског у 15 књига. Стваралачки допринос Милосава Бабовића у овом великом културном подухвату несумњив је и од великог значаја: превео је *Злочин и казну*, *Записе из мртвог дома*, *Записе из подземља*; у 13, 14. и 15. књизи објављене су приповијетке Достојевског, гдје је од укупно 18 објављено 16 приповиједака у Бабовићевом преводу. Године 1981, поводом стогодишњице смрти Достојевског, "Рад" поново објављује *Браћу Карамазове*, овај пут у преводу Милосава Бабовића.

Свакако, устврдили бисмо, нимало није случајно што, пишући потом своју студију *"Песници и револуција"*, Милосав Бабовић опсежно анализује поетику *Леонида Леонова*, непосредног насљедника мисли Достојевског у руској совјетској литератури, који је конкретно и изјављивао на питање - Којег писца поетику треба настављати у савременој совјетској стварности? - "Достојевског, ако се за то има снаге и ума".

И заиста, поетика Леонова не може се сагледати свеобухватно ако се првенствено исцрпно не познаје опус Достојевског. Зато је Бабовић, као достојевист угледан и далеко ван граница наше земље, могао комплексно сагледати дјело Леонова. Овај руски писац је, као мало који други, био под трајним утицајем великог претходника, али му то као истинском ствараоцу није сметало да истовремено буде један од најзначајнијих писаца совјетске епохе. Проучавајући поетику Леонова, Бабовић је истовремено, мање или више посредно, водио и свој стари дијалог са Достојевским, расвјетљавајући тако и два времена и њихове везе.

Тако је у доброј мјери компаративни приступ послужио као једна од главних линија у Бабовићевој интерпретацији, према којој је најјачи утицај Достојевског на Леонова и изражен управо у његовом најбољем роману, *"Лопов"*, гдје су размишљања главног јунака Векшина савремени пандан раскољниковским дилемама *одабраног човјека*. Детаљном анализом критичар доказује да је Леонов користио чак и поједине слике, детаље из *"Злочина и казне"*, и транспоновано их у своје дјело на себи својствен начин. Ни у једном тренутку не говорећи о слијепом повођењу за узором, Бабовић за овакав поступак налази дубље разлоге: "Зашто је Леонову било потребно да у Векшинов лик унесе толико преузетих компонената? Свакако не зато што га је слаба инвентивност гонила на позајмице. Разлози могу бити бројни. Пре свега, Векшин је нека врста посведочења визионарства Достојевског. Његов је Раскољников лабораторија и теорија, а Векшин животна пракса. Проба је показала да је теоријска разрада проблема била генијална. (...) Веза са Раскољниковом је органска: обојица убијају из идејних

побуда. (...) Леонов показује у чему су време и историја надрасли гениј Достојевског, његова схватања и решења".

У својим радовима о Леонову, Бабовић, осим што проучава његово дјело, као дјело за себе и по себи, истовремено продубљује компаративни приступ у односу на утицај Достојевског, те бројне сродне линије и ликове с правом сучељава и расвјетљава у романима совјетског писца.

У другом своме раду, у издању лењинградског издавачког предузећа "Наука", у књизи-зборнику радова под насловом *"Творчество Леонида Леонова"*, која је објављена поводом седамдесет година живота совјетског писца, објављен је рад Милосава Бабовића "Творчество Леонова в сербохорватској критике". Овај значајан текст рецепцијског карактера представља аналитички сажет преглед већег дијела радова о Леонову у нашој критици, извођења његових драма на нашим сценама, и објављивања његових дјела код нас закључно са 1967. годином. Истовремено, Бабовић као властити критички коментар износи и низ значајних судова о дјелу Леонова, а на овом мјесту, у свјетлу наведене теме, изнијећемо његов став о односу овог писца према Достојевском: тумачећи заједничке теме оба писца о савршеном друштвеном поретку само уз услов постојања морално чистих личности, а и кроз судбину дјеце чији су очеви починили преступе, Бабовић види сличности у поетици ових писаца, али и веома дубоку разлику и чак спор и борбу Леонова с Достојевским кроз, највећим дијелом, схватање *о неоснованости трагања излаза у смирењу, јер, по Леонову, живот приморава јунака да прихвати чињеницу да се зло може и мора побјеђивати само отпором личности, што је и директна негација одређених позиција Достојевског.*

Иначе, свој непресушни преводилачки дар и енергију Бабовић исказује и на плану презентовања Леоновљевог дјела на нашим културним просторима: од 12 књига овог писца које су као Сабрана дјела штампана 1967. год. у издању "Културе", Милосав Бабовић је превео *"Лопова"* и *"Руску шуму"*, рекли бисмо, два најзначајнија Леоновљева дјела. Преводилац је и овдје на најбољи начин показао високо занатско умијеће преводиоца, али паралелно и свој свеприсутни књижевни таленат.

На крају, треба рећи и то да, кад је у питању презентовање руске и руско совјетске литературе на југословенском простору, Бабовић је, као њен тумач и преводилац, управо онакав њен емисар каквог би све високо развијене културне средине поздравиле. Посветивши највећи дио свога стваралачког опуса афирмацији руске литературе, Милосав Бабовић јој је одувјек приступао и приступа са оним еланом и високим дOMETИМА, с преданошћу и љубављу с каквом се, у ствари, већина најчешће окреће једино и првенствено својој, домаћој литератури, оној која се ствара и чита на матерњем језику.

Л и т е р а т у р а

1. Др Милосав Бабовић, "Достојевски код Срба", Графички завод, Титоград, 1961.
2. Др Милосав Бабовић, "Песници и револуција", "Слобода", Београд, 1968.
3. Др Милосав Бабовић "Руска књижевност XIX века - реализам I", "Научна књига", Београд, 1971.
4. Др Милосав Бабовић, "Творчество Леонова в сербохорватској критике". - "Творчество Леонида Леонова", Ленинград, АН СССР, 1969.

Проф. др Драган Копривица

МИЛОСАВ БАБОВИЧ - ДОСТОЕВСКИЙ И ЛЕОНОВ

(Резюме)

Академик *Милосав Бабович*, один из самых известных югославских литературных критиков, литературоведов и переводчиков. Как специалист по русской литературе эпохи критического реализма, особенно исследовал творчество Достоевского, романы которого и переводил, а также и творчество Леонида Леонова, одного из величайших русских и европейских писателей XX века. Леонов привлек внимание Бабовича именно тем, что его поэтика является талантливым продолжением эстетической мысли Достоевского.

В своей монографии "*Достоевский у сербов*", опубликованной в 1960 году, Бабович исследовал и представил все виды рецепции творчества Достоевского в сербской литературе, театральной жизни и культуре.

Милосав Бабович переводчик двух самых значительных романов Леонида Леонова - "*Вора*" и "*Русского леса*". Это ему и предоставило возможность самым глубинным образом изучить творческий поступок Леонова романиста, а потом воссоздать систему его поэтики, с учетом ее соотношения с поэтикой гениального предшественника, Достоевского.

